

ЦЕРКОВНЕ ІСТОРИКО-АРХЕОЛОГІЧНЕ ТОВАРИСТВО ТАВРІЙСЬКОЇ ЄПАРХІЇ

Каліновський В. В., аспірант
(Центр Пам'яткознавства НАН України і УТОПІК)

У статті розглянуто становлення першої в Криму церковно-археологічної організації - Церковного історико-археологічного товариства Таврійської єпархії. Виявлено коло його учасників, відбиті принципи роботи установи і її музею. Досліджено історію створення Товариства.

Історія розвитку церковної археології в дорадянський час є однією з важливих проблем сучасної історії науки. Одним з перших об'єктивну оцінку роботі церковних археологічних установ в Криму дав професор А.А. Непомнящий [1]. Проте в історії першої красназвочної організації Таврійської єпархії і сьогодні залишається чимало білих плям.

Теоретична сфера діяльності церковної археології полягала у вивченні пам'яток релігійної культури. В практичній сфері церковно-археологічна діяльність вже з початку 70-х рр. XIX ст. полягала в організації церковно-археологічних товариств, комітетів і музеїв, переважно – на єпархіальному рівні. Метою цих установ, яких на 1917 р. налічувалося близько 60, було збирання, вивчення, охорона, музесфікація і популяризація пам'яток церковної старовини, що знаходилися у веденні єпархій, парафій, монастирів та інших організацій Церкви. Справедливо вважалося, що пов'язана з охороною пам'яток наукова та просвітницька робота сприятиме релігійно-моральному вихованню населення. Однією з методологічних особливостей церковної археології в той час був пошук відповідностей між речовими старожитностями та мистецькими пам'ятками, з одного боку, та вченням Церкви і текстами літургії – з іншого [2].

Значний вплив на розвиток церковної археології здійснили Археологічні з'їзди (1869-1914) [3]. На цих суспільно-наукових форумах відбулося відокремлення церковної археології як спеціальної дисципліни, становлення її методологічного та понятійного апарату. Вже на першому з'їзді істориків, археологів і мистецтвознавців в Москві в 1869 р. використовувалося поняття «наука християнських старожитностей» [4]. При цьому християнські старожитності розглядалися нарівні з іншими творами мистецтва, не виділяючись в особливий розділ. Лише на III Археологічному з'їзді в Києві виникає «відділ церковного побуту», а остаточно відділ церковних старожитностей з'являється в структурі VII Археологічного з'їзду в Ярославлі в 1887 р.

Починаючи з 20-х років XIX ст. священники займалися збором відомостей про культові споруди у роботі губернських статистичних комітетів. Вивчення пам'яток було на периферії діяльності цих організацій, тоді як потреба в такій роботі усвідомлювалася все більше. Першим 1863 року виник Подільський єпархіальний історико-статистичний комітет (м. Кам'янець-Подільський). Лише в першому п'ятнадцятиріччі XX ст. почалося масове створення церковно-археологічних товариств.

логічних установ та підвищення їхнього наукового потенціалу. У період з 1901 до 1916 рр. було створено близько тридцяти таких організацій. Це багато в чому пов'язано з тим, що в 1908 р. керуючий архівом Синоду подав записку з пропозицією за прикладом губернських вчених архівних комісій поступово утворювати при духовних семінаріях церковно-археологічні комітети, які будуть мати своїм завданням спостереження, вивчення, реєстрації і за можливістю наукове дослідження речових і писемних пам'яток своєї єпархії. Після довгих блукань по інстанціях, обростаючи новими пропозиціями, ця записка сприяла створенню в 1914 році Архівно-археологічної комісії при Синоді. Вона підготувала постанову про відкриття аналогічних за завданнями товариств в усіх єпархіях. Над постановою працювали найбільші фахівці в галузі охорони пам'яток старовини та російської культури: Н. П. Кондаков, М. В. Покровський, М. В. Султанов, Д. В. Айналов, М. Т. Преображенський, Г. І. Котов і ін. [5].

Якісне зрушення у ставленні вищих церковних властей до проблеми охорони пам'яток розпочався з 25 червня 1911 р., коли Святіший Синод доручив преосвященним тих єпархій, де не існувало церковно-археологічних організацій, вжити заходів архіпастирського піклування до їхнього створення та зміцнення. На підтримку постанови Синоду на сторінках «Таврического церковно-общественного вестника» (далі – «ТЦОВ») у розділі «Известия и заметки» з'явився анонімний матеріал «Важливість вивчення минулого». У ньому, зокрема, зазначалося: «Багато пам'яток сивої давнини в нашій батьківщині не пізнано зовсім. Багато гине коштовних пам'яток завдяки неосвіченому і навіть навмисно злому відношенню до них обивателів. Особливо багато гине старовини в галузі християнського мистецтва та церковних старожитностей. <...> Тому велику службу

може послужити рідній старовині духівництво, якщо воно, об'єднавшись, з'ясувало б по місцях, які в їх парафіях є пам'ятки та взяло участь у їх збереженні від розкрадання та руйнування. Святіший Синод останнім часом звернув серйозну увагу на цю обставину. Майже у всіх єпархіях Росії, за винятком крайніх і сибірських, існують церковно-археологічні установи, що мають на меті охорону пам'яток церковної старовини»[6].

Ініціатором створення в Таврійській єпархії церковно-археологічного комітету був великий релігійний діяч і мислитель, на той момент ректор місцевої духовної семінарії, архімандрит Веніамін. Майбутній керівник Товариства, в миру Іван Опанасович Федченко, народився 2 вересня 1880 р. в Кірсановському повіті Тамбовської губернії в сім'ї дворової людини та дочки дяка. Закінчивши місцеве духовне училище і Тамбовську духовну семінарію, Іван Федченко вступив до Санкт-Петербурзької духовної академії, де його духівником став інспектор академії архімандрит (згодом архієпископ) Феофан (Бистров), який зробив величезний вплив на все життя. На останньому курсі академії він прийняв чернечий постриг з ім'ям Веніамін, а по закінченні її, вже в сані ієромонаха, був залишений професорським стипендіатом по кафедрі Біблійної історії.

З 1911 по 1913 роки архімандрит Веніамін був ректором Таврійської, а з 1913 по 1917 – Тверської семінарії [7]. Всього за півтора року в Криму він своїм простим і сердечним ставленням встиг здобути любов і добре ставлення, як з боку корпорації семінарії, так і з боку її вихованців. Тут же він заснував релігійний гурток, став відомий як невтомний церковний оратор. Веніамін був головою підготовчої комісії з організації археологічного товариства в Таврійській єпархії. У 1917 р. святитель знову був обраний ректором Таврійської духовної семінарії [8]. У 1917–1918 рр. він брав

участь у роботі Помісного собору Російської Православної Церкви, а також у роботі Всеукраїнського церковного собору, будучи обраним від молодших кліриків своєї єпархії. У 1920 році єпископ Веніамін примкнув до Білого руху та за проханням барона П. Н. Врангеля очолив військове духівництво Російської Армії. У листопаді того ж року разом з армією і біженцями покинув Батьківщину. За кордоном він деякий час залишався єпископом армії і флоту, був членом Російського Ради при П. Н. Врангелі. У 1927 р. Святитель пішов з посади керівника духівництва Білої армії.

У 1933 році владика Веніамін, вже в сані архієпископа, з благословення митрополита Сергія відправився з циклом лекцій в США. Під час його перебування там указом від 22 листопада він був призначений тимчасовим американським екзархом, архієпископом Алеутським та Північно-Американським. За 14 років служіння в Америці, до кінця якого він удостоївся прийняття сану митрополита, святитель зумів створити 50 парафій. У роки Другої світової війни митрополит Веніамін був головою Медичного комітету допомоги Росії, членом Національного комітету Слов'янського конгресу США; членом Міжнародного комітету допомоги Росії. У 1947 році святитель переїхав в СРСР, де керував низкою єпархій. Помер митрополит Веніамін 4 жовтня 1961 року [9].

19 лютого 1913 р. в Сімферополі було відкрито Церковне історико-археологічне товариство Таврійської єпархії, яке ставило перед собою наступні завдання: вивчення церковно-релігійного життя в межах Таврійської єпархії в її минулому і частково у сьогоденні, а також обстеження, охорону та збирання пам'яток місцевої церковної старовини. Для досягнення поставленої мети передбачалося, що Товариство буде вивчати речові і писемні пам'ятки церковної старовини, що знаходяться в монастирях, церквах, кап-

лиці, архівах єпархіальних установ, а також і ті предмети, що відносяться до церковно-релігійного життя, які надходили б до церковно-археологічного музею, що був створений при організації. Разом з цим, Товариство планувало дбати про охорону церковних старожитностей, спостерігати за збереженням старовинних храмів та інших церковних споруд, старовинного начиння, письмових документів і оберігати їх від псування і винищення. Для цього планувалося зосереджувати і зберігати їх у своєму музеї або робити докладні обміри і фотографічні знімки, складати описи або вживати інших згідні з обставинами заходів.

З нагоди відкриття Товариства в хрестній церкві Архієрейського дому архімандритом Веніаміном був відслужений молебень. Після закінчення молебню у вітальні Архієрейських покоїв зібралися начальники та викладачі місцевих духовно-навчальних закладів, члени та секретар духовної консисторії, духівництво Сімферополя і багато інших значних для губернії осіб, серед яких були: директор народних училищ С. Д. Маргаритов, голова Таврійської вченої архівної комісії (ТВАК) А. І. Маркевич, редактор газети «Южное слово» А. П. Аксаков. Під головуванням єпископа Таврійського і Сімферопольського Дмитра (Абашидзе) відбулися перші загальні збори відкритої церковно-археологічної організації.

Першим після відкриття слово взяв архімандрит Веніамін. Він ознайомив збори з історією виникнення Товариства. Підготовчі роботи було розпочато у другій половині 1911 р., після отримання вищезазначеного указу Святішого Синоду про церковно-археологічні установи. Оскільки до цього моменту в Таврійській єпархії не було спеціальної церковно-археологічної установи, проте вже кілька десятиліть функціонувала вчена архівна комісія, вирішено було звернутися до її багатогранного досвіду. Членами ТВАК був ряд священників і ви-

кладачів духовно-навчальних закладів м. Сімферополя, в числі цілей комісії значилися обстеження і охорона пам'яток церковної старовини. Крім цього в «Известиях» ТВАК часто містилися статті церковно-археологічного характеру, а серед експонатів її музею були такі, що пов'язувалися з церковним життям Криму. Беручи до уваги, що в Криму, чудовому в історичному, археологічному та етнографічному відносінах, є багато різного роду пам'яток і предметів релігійного характеру, відкриття в Таврійській єпархії церковно-археологічного установи було визнано за необхідне.

Для більш детального з'ясування питання про відкриття в Таврійській єпархії церковно-археологічного товариства і вироблення його статуту була утворена особлива комісія під головуванням ректора Таврійської духовної семінарії архімандрита Веніаміна. До її складу також увійшли доглядач Сімферопольського духовного училища О. І. Леонтєв, член Таврійської духовної консисторії протоіерей О. П. Сердобольський, голова ТВАК А. І. Маркевич. Пізніше до числа членів комісії увійшли єпархіальний місіонер протоіерей М. І. Бортовський, єпархіальний спостерігач за духовними навчальними закладами М. М. Шведов і викладач семінарії П. С. Грушинський. Крім вирішення основних питань, комісія звернулася до єпархіального з'їзду духівництва сесії 1912 з клопотанням про відпустку одноразової допомоги в розмірі 300 рублів. За згодою з'їзду правлінням сімферопольського свічкового заводу була виділена зазначена сума.

Виклавши історію виникнення товариства, Веніамін вказував на значення занять з вивчення церковної старовини, яка «дає багато повчального особливо нашому часу, коли в житті сучасного суспільства помітно ослабли початки церковності» [10].

Після доповіді архімандрита Веніаміна єпископ Дмитро звернувся до Товариства з привітанням та побажав йому

успіхів в справі обстеження, збереження і збирання пам'яток місцевої церковної старовини. При цьому таврійський пресо священний висловив думку, що велика кількість вчених сил серед викладачів місцевих духовно-навчальних закладів і духівництва, з яких багато хто цікавиться предметами і пам'ятниками старовини, дають йому підстави плекати надію, що нове Товариство розвине свою діяльність на користь історичної та археологічної науки.

Потім єпархіальним спостерігачем церковних шкіл Михайлом Матвійовичем Шведовим (1878-1938) була зачитана доповідь про завдання і значення церковно-археологічного товариства. В неї наголошувалася важливість дослідження церковної старовини Криму, «де кожен крок землі має свою історію, що представляє інтерес або загальноісторичний або виключно місцевий». М. М. Шведов підкреслював:

«Посеред цих цікавих пам'яток минулого знаходиться багато пам'яток, вікових, незламних пам'яток християнства в Криму; тут багато місць, які для нашого православ'я служать дорогоцінним нагадуванням глибокої старовини і в душі російської людини мимоволі викликають священні спогади про далеке минуле. Віра християнська з'явилася у Криму в I столітті і впродовж майже 2000 років могла залишити тут і справді залишила глибокі сліди у вигляді різного роду пам'яток і предметів релігійного характеру, якими є, наприклад, храми, видовбані усередині кам'яних скель, серед колишніх житлових приміщень і збудовані з каменю поверх землі; хрестильні для дорослих і дітей, усипальні, могили, надгробні пам'ятники і рельєфні прикраси. Тут і до теперішнього часу збереглося багато священних предметів, пам'яток релігійного характеру, і нам, багатим пам'ятниками сивої давнини необхідно вивчати, досліджувати, розшукувати ті багатства, які розсіпані скрізь тут щедрою рукою. А все це в межах Таврійсь-

кої єпархії і становить завдання нашого нового Товариства, відкриття якого, отже, не можна не вітати» [11].

Потім було визначено склад організації. Головою Товариства був призначений архімандрит Веніамін. Почесним головою і покровителем установи був обраний єпископ Таврійський та Сімферопольський Дмитро, почесними членами стали таврійський губернатор граф П. М. Апраксін, єпископ Астраханський та Єнотаєвський Феофан (Бистров), який раніше керував Таврійською кафедрою, голова ТВАК А. І. Маркевич.

Відповідно до статуту були визначені учасники організації. Неодмінними членами Товариства були ректор духовної семінарії, доглядач духовного училища, інспектор класів єпархіального жіночого училища, єпархіальний смотритель церковних шкіл, єпархіальний місіонер, кафедральний протоієрей, один з членів і секретар духовної консисторії, єпархіальний архітектор, благочинні церков і монастирів єпархії. Також були названі члени-засновники: єпископ Таврійський Дмитро, архімандрит Веніамін, член консисторії протоієрей О.П. Сердобольський, єпархіальний місіонер протоієрей М.І. Бортовський, єпархіальний смотритель М.М. Шведов, смотритель духовного училища О.І. Леонтєв, голова ТВАК А.І. Маркевич та викладач семінарії П.С. Грушинський. До Ради Товариства були обрані С.Д. Маргаритов, А.І. Маркевич, протоієрей О.П. Сердобольський, протоієрей М.І. Бортовський, М.М. Шведов, П.Г. Вікторовський і В.П. Альбов. При цьому загальними зборами було висловлено побажання, щоб Рада Товариства звернувся до духовництва єпархії з запрошенням сприяти Товариству в здійсненні прийнятих ним на себе завдань, а також в існуючі губернські і єпархіальні археологічні установи з повідомленням про відкриття Товариства та з проханням про надсилання наукових праць в його бібліотеку.

У заключному слові преосвященний Дмитро побажав присутнім з користю послужити справі дослідження, охорони та збирання місцевої церковної старовини.

У квітні 1913 р. архімандрит Веніамін через офіційний регіональний церковний друкований орган «Таврические епархиальные ведомости» (далі – «ТЕВ») звернувся до місцевого духовництва. Він просив благочинних церков і монастирів, а також рядових священників, сприяти роботі Товариства і наявних при ньому установ – церковно-археологічного музею, архіву та бібліотеки. Для цього духовництву пропонувалося звернути увагу на пам'ятки та предмети церковної старовини і, спостерігаючи за ними, вживати заходів до їх охорони. У разі будь-яких нових відкриттів або руйнувань, а також можливих зловживань, необхідно було ставити до відома Раду Товариства. Рада просила також повідомляти їх про цікаві предмети старовини, які зберігаються в монастирях, церквах та каплицях. До них належали: стародавнє церковне начиння, старовинне облачення, друковані книги, шановані ікони, і привіски до них, рукописи (грамоти, акти, літописи, синодики, документи про церкви та церковну землю), дзвони, вправлені в стіни храму написи, надгробні пам'ятники і т.д.

З устроєм церковно-археологічного музею з'являлася можливість рятувати від загибелі і розкрадання церковні старожитності, зробити їх надбанням науки та надати для вивчення та огляду зацікавленим особам. Для цього духовництво запрошувалося надсилати до музею ті пам'ятки церковної старовини, які можуть бути вислані. У зверненні наголошувалося, що Рада Товариства, церковно-археологічний музей, бібліотека та архів будуть знаходитися в будівлі Таврійської духовної семінарії, куди треба звертатися з усіх питань і надсилати предмети церковної старовини.

Архімандрит Веніамін на закінчення звернення підкреслив: «Товариство при-

ступає до своєї роботи з обстеження, охорони та збирання пам'яток місцевої церковної старовини та історії і, згадуючи дні давні, сподівається вчитися й повчати інших, виховуючи, у міру сил, інтерес, повагу і любов до місцевої церковної старовини» [12].

Найважливішим джерелом, що розповідає нам про Церковне історико-археологічне товариство, є його статут [13]. Проект статуту, після узгодження з Таврійським губернатором П. М. Апраксіним, був затверджений резолюцією єпископа Таврійського Дмитра від 12 жовтня 1912 р. Відповідно до нього завданнями Товариства були: вивчення церковно-релігійного життя в межах Таврійської єпархії у її минуле та сьогодення, обстеження, охорона та збирання пам'яток місцевої церковної старовини та історії. Для цього пропонувалося: 1) приводити до відома і описувати архіви церков, монастирів та інших єпархіальних установ, а також усілякого роду пам'ятки церковної старовини; 2) вивчати місцеві релігійні звичаї, перекази, церковні обряди; 3) спостерігати за збереженням старовинних храмів та інших церковних споруд, цвинтарів, надгробних та інших пам'ятників, старовинного церковного начиння, письмових документів і т. п. та вживати заходів проти їхнього псування та винищення; 4) збирати і зберігати у своєму музеї речові та писемні пам'ятки, що відносяться до церковно-релігійного життя в єпархії; 5) дбати про поширення в суспільстві, переважно серед духівництва, церковно-історичних та археологічних відомостей і про залучення уваги та інтересу до них; 6) влаштовувати церковно-археологічні виставки та публічні читання церковно-історичного характеру, друкувати матеріали та наукові дослідження з церковної історії та археології краю, підготувати історико-статистичний опис єпархії. Планувалося співпрацювати з іншими історичними та археологічними устано-

вами, як столичними, так і губернськими та єпархіальними, обмінюватися з ними виданнями. Товариство збиралося відправляти делегатів на Археологічні з'їзди.

Історико-археологічне товариство перебувало під покровительством і почесним головуванням Таврійського преосвященного, який затверджував всі постанови Товариства і призначав голову установи. Організація складалася з почесних, неодмінних і дійсних членів, а також членів-співробітників. В почесні члени обиралися особи, які за своїм становищем могли сприяти цілям Товариства грошовими або речовими пожертвуваннями, в тому числі вчені, відомі працями в галузі церковної історії та археології. Неодмінними членами установи вважалися особи, що займали головні посади в Таврійській єпархії. У дійсні члени обиралися особи, що сприяють діяльності Товариства дослідженням історико-археологічних пам'яток або пожертвуванням предметів старовини до музею Товариства, а також особи, що робили щорічні внески в розмірі не менше трьох карбованців. В члени-співробітники обиралися особи, які вносили на користь Товариства не менше одного карбованцю на рік.

Керування справами Товариства зосереджувалась у загальних зборах його членів та в Раді. Загальні збори поділялися на річні, для розгляду річних звітів про діяльність і склад організації, для виборів нових членів і зміни статуту, і на почасові. Упродовж їх мали читатися наукові повідомлення з археології та історії місцевої Церкви, оптимізуватися напрямки діяльності Товариства, обиратися депутати на Археологічні з'їзди, призначатися публічні читання з історії та археології.

Протоколи загальних зборів, короткі звіти про збори, прочитані на них історико-археологічні повідомлення передбачалося публікувати або в додатку до місцевих єпархіальних відомостей, або, за наявності достатніх коштів, окремим

виданням. Функціями Ради Товариства були: завідування поточними справами і фінансами, спостереження за устроєм та станом музею з архівом і бібліотекою, розгляд творів, що подаються до друкування в якості видань Товариства, складання висновків у випадку запитів щодо розбудови і відновлення старовинних храмів, іконопису, стінного розпису.

Фінансування здійснювалося з членських внесків, з грошової допомоги від монастирів, церков і єпархіальних установ, зі зборів від публічних читань, що влаштовувалися Товариством, від продажу видань установи та з приватних пожертвувань.

Для збереження збираються Товариством предметів старовини був влаштований церковно-археологічний музей з архівом та бібліотекою при ньому. До музею мали надходити як безпосередньо пам'ятки церковної старовини, так і точні знімки з них, а саме: а) «пам'ятки мови і письма» (рукописи та стародруки церковно-богослужбових книг релігійно-морального і церковно-історичного змісту, старі акти та документи, дарчі грамоти і т.д.); б) пам'ятки церковної архітектури в малюнках, фотографіях, гравюрах, моделях та зразках; в) пам'ятки церковного живопису та скульптури; г) церковно-службові предмети (антиміси, святі сосуди, євангелія, хрести, ікони, облачення, старовинне начиння). Предмети, «освячені вживанням при богослужінні», повинні були зберігатися в особливо влаштованих вітринах з хрестами на них і відповідними написами. Вважалося, що при їх огляді треба ставитися до таких експонатів з належним благоговінням і по можливості оглядати за участю священної особи. Завідувач музеєм був зобов'язаний вести описи музейних предметів, спостерігати за збереженням старожитностей і вживати заходів до можливого благоустрою музею, складати річний звіт про стан установи. Також завідувач в певний час впускав до музею охочих оглянути старожитності.

Бібліотека Товариства складалася з видань з археології та історії. Книги до неї надходили шляхом пожертвування, купівлі та обміну на видання Товариства. Архів установи складався з актів і документів, що мають церковно-історичне значення, та зі справ самої організації. В архіві зосереджувалися старовинні документи, що віддавалися з Таврійської духовної консисторії, церков, монастирів, єпархіальних та інших установ, а також жертвувалися приватними особами.

Ми не пропонуємо надмірно ідеалізувати діяльність Товариства. В історичних реаліях того часу повноцінно виконувати завдання, які стояли перед історико-археологічним товариством Таврійської єпархії, було неможливо. Масштабність планів не співвідноситься з нестабільністю тих років. Перша світова війна, що незабаром почалася, зробила неможливими археологічні дослідження у прикордонних районах. Після жовтневих подій 1917 р. всі церковно-археологічні установи були ліквідовані, незважаючи на те, що Крим довгий час знаходився під контролем Білої армії, де ставлення до Церкви було більш позитивним. Подальшим декретом Раднаркому РРФСР церковне майно було експропрійоване. Колекції єпархіальних музеїв, в основному, передавалися до державних музеїв. Значна кількість безцінних експонатів була загублена. Тим не менше, діяльність Товариства можна вважати в цілому успішною, особливо в справі вивчення та популяризації християнських старожитностей, оскільки з їх допомогою створювався механізм вирішення конфліктів, що виникали. Велике значення має також досвід роботи духовництва в структурованій науковій організації.

ЛІТЕРАТУРА

1. Непомнящий А. А. Внесок служителів культури в розвиток історичного краєзнавства в Криму (друга половина XIX – початок XX ст.) / А. А. Непомнящий // Релігійна традиція в духовному відродженні

України: Мат-ли Всеукраїнської наук. конф. / Полтавський державний педагогічний ун-т ім. В.Г. Короленка – Полтава, 1992.– С. 116.; Непомнящий А. А. Роль духовних осіб у розвитку історичного краєзнавства в Криму: Друга половина XIX – початок XX ст. / А. А. Непомнящий // Український історичний журнал – Київ, 2003.– № 4.– С. 123–133.

2. Мусин А. Е. Церковная археология в России второй половины XIX – начала XX в. и ее место в системе отечественной археологии и охраны культурного наследия / А. Е. Мусин // Невский археолого-историографический сб.: к 75-летию канд. ист. наук А. А. Формозова – СПбГУ, 2004.– С. 77–94.

3. Непомнящий А. А. Археологічні з'їзди та розвиток кримознавчих досліджень за дорадянської доби / А. А. Непомнящий // Питання історії науки і техніки.– Київ, 2007.– № 2.– С. 9–19.

4. Труды I Археологического съезда в Москве в 1869 г.– М., 1871.– Т. 1.– С. 75–82.

5. Комарова И. И. Церковно-археологические учреждения и охрана памятников культуры в России конца XIX – начала XX в. / И. И. Комарова// Архео-

графический ежегодник за 1990 г.– М., 1992.– С. 83–102.

6. Важность изучения прошлого // ТЦОВ.– 1912.– № 1/2.– С. 25–27.

7. Проводы ректора Таврической духовной семинарии о. архимандрита Вениамина, назначенного на должность ректора Тверской духовной семинарии // ТЦОВ.– 1913.– № 27.– С. 902–905.

8. В духовной семинарии // ТЕВ.– 1917.– № 27–29.– С. 220–221.

9. Митр. Вениамин: Некролог // Журнал Московской Патриархии.– 1961.– № 11.– С. 47–50.

10. Открытие церковного археологического общества. // ТЦОВ.– 1913.– № 9.– С. 351.

11. Там же, С. 352–353.

12. Вениамин. К духовенству Таврической епархии. От Церковного историко-археологического общества / Вениамин // ТЕВ.– 1913.– № 11.– С. 166–169.

13. Устав церковного историко-археологического общества Таврической епархии // ТЕВ.– 1913.– № 11.– С. 169–177.

Калиновский В.В. Церковное историко-археологическое общество Таврической епархии. В статье рассмотрено становление первой в Крыму церковно-археологической организации – Церковного историко-археологического общества Таврической епархии. Выявлен круг его участников, отражены принципы работы учреждения и его музея. Исследована история создания Общества.

Kalinovskiy V.V. The Church History and Archaeological Society of Taurical diocese. The article discussed the formation of the first church in the Crimea and archaeological organizations – Church History and Archaeological Society of Taurical diocese. Identified a range of its participants, reflects the principles of the institution and its museum. Was discovered the creation of the Society.

УДК 50 (09)(477.74)

ЗАРОДЖЕННЯ ТА ПОЧАТОК НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НОВОРОСІЙСЬКОГО ТОВАРИСТВА ПРИРОДОДОСЛІДНИКІВ

Батов І.В., аспірант

(Одеський національний політехнічний університет)

Статтю присвячено проблемі розвитку природничих наук на півдні Російської імперії у другій половині XIX ст. Проаналізовано істотну необхідність розвитку природничих наук у формі виникнення відповідних товариств, зокрема, Новоросійського товариства природодослідників, і їх основна діяльність.

Виникнення усіх товариств природодослідників тісно й нерозривно пов'язане з першим з'їздом Російських природодослідників, що пройшов у Санкт-Петербурзі наприкінці 1867 року.

На цьому з'їзді було вирішено звернутися із клопотанням до міністерства на-

родної освіти про відкриття товариств природодослідників у всіх російських університетах. Дане клопотання було представлено міністром народної освіти в Державну Раду зі сприятливими висновками. Внаслідок цього Державна Рада, погодившись із висновками мініс-